

ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลบ้านด่าน อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

สินิตรา สุขสวัสดิ์

คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

POTENTIAL FOR CULTURAL TOURISM IN BAN DAN SUBDISTRICT ARANYAPRATHET DISTRICT SA KAEU PROVINCE

Sinittra Suksawat

Faculty of Business Administration, Rajamangala University of Technology Thanyaburi.

E-mail: sinittra_s@rmutt.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) 17 ตุลาคม 2566

วันที่ได้รับบทความฉบับแก้ไข (Revised) 4 ธันวาคม 2566

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) 6 ธันวาคม 2566

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของท้องถิ่น และความหลากหลายของทุนทางสังคมและวัฒนธรรมจากฐานข้อมูลทางวัฒนธรรมและเพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชน รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลบ้านด่าน อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 20 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและแบบบันทึกข้อมูล

ผลการวิจัยตำบลบ้านด่านมีความหลากหลายของทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมค่อนข้างสูง มีความเป็นเอกลักษณ์ มีความแตกต่างที่โดดเด่นซึ่งเกิดจากการผสมผสานระหว่างกัมพูชาและไทย ไม่ว่าจะเป็นในด้านของลักษณะที่อยู่อาศัย ด้านการใช้ภาษา ด้านการแต่งกาย ด้านประเพณีพิธีกรรม ด้านอาหาร ด้านศิลปะการแสดง และด้านสถาปัตยกรรม/ ความเชื่อ/ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่นำมาสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป

คำสำคัญ: ศักยภาพการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม องค์ประกอบการท่องเที่ยว

Abstract

This study aims to study the history of the local area. and the diversity of social and cultural capital from the cultural database and to study the potential of the community. Including community participation in managing cultural tourism in Ban Dan Subdistrict. Aranyaprathet District Sa Kaeo Province It is qualitative research. By conducting in-depth interviews with 20 key informants using semi-structured interviews and data recording forms.

The research results of Ban Dan Subdistrict have a relatively high level of social capital and cultural capital. It is unique. There are striking differences that arise from the combination of Cambodia and Thailand. Whether it is in terms of housing characteristics Language use Dressing Traditions, rituals, food, performing arts and architecture/belief/sacred things This is an important thing that leads to the further development of cultural tourism.

Keywords: Tourism Potential, Cultural Tourism, Tourism Components.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมภาคบริการที่มีการขยายตัวสูง มีบทบาทความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยเป็นอย่างมาก เป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญนำมาซึ่งเงินตราต่างประเทศ การสร้างงาน และการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค นอกจากนี้ยังมีส่วนสำคัญในการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานของการคมนาคมขนส่ง รวมไปถึงการค้าและการลงทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำเภออรัญประเทศเป็นอำเภอหนึ่งที่มีพื้นที่ในจังหวัดสระแก้วและเป็นหนึ่งในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษที่รัฐบาลให้ความสำคัญในการสร้างงาน กระจายความเจริญสู่ท้องถิ่น เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ นอกจากนี้อำเภออรัญประเทศยังเป็น 1 ใน 3 อำเภอในเขตเศรษฐกิจพิเศษ (พฉฉ. อรรถโรจน์ภิญโญ, 2558; ผู้จัดการออนไลน์, 2564) ที่มีศักยภาพในการพัฒนาและขับเคลื่อนให้เติบโตเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษอย่างเต็มรูปแบบ เพราะอำเภออรัญประเทศเป็นพื้นที่ที่มีมูลค่าการค้าชายแดนสูง มีโอกาสในการพัฒนาให้เป็นฐานการผลิตของอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเป็นหลัก รวมทั้งความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทำให้อำเภออรัญประเทศเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ประกอบกับหลักเกณฑ์การกำหนดขอบเขตพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วย (1) ตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์มีความได้เปรียบ (2) พื้นที่ที่มีศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนา (3) พื้นที่ที่มีความจำเป็นต้องมีการพัฒนาเป็นพิเศษหรือเร่งด่วน (4) ประชาชนและทุกภาคส่วนในพื้นที่ให้การยอมรับและการสนับสนุน (5) ประเทศเพื่อนบ้านมีการพัฒนาหรือมีแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ (ผู้จัดการออนไลน์, 2564) รวมทั้งอำเภออรัญประเทศยังเป็นเขตการค้าชายแดนที่มีศักยภาพสูง นอกจากนี้พบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวในอำเภออรัญประเทศมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในทุกๆ ปีตั้งแต่ปี 2556 – 2560 (จังหวัดสระแก้ว, 2563) โดยจากข้อมูลของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาพบว่า จำนวนผู้เยี่ยมเยือนและรายได้จากผู้เยี่ยมเยือนในปี 2565 และ 2566 จังหวัดสระแก้ว มีสัดส่วนที่สูงขึ้น (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566) ดังนั้นทำให้อำเภออรัญประเทศมีศักยภาพและมีความเป็นไปได้ในการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ของตำบลบ้านด่าน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีการผสมผสานระหว่างเชื้อชาติ มีเอกลักษณ์และความโดดเด่นเฉพาะตัว นอกจากนี้ยังมีคุณสมบัติว่าพื้นที่ที่จะเกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้จะต้องเป็นพื้นที่มีองค์ประกอบอย่างน้อย 1 ใน 4 อย่าง คือ ความเป็นมรดกหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Heritage)

ความเป็นประวัติศาสตร์ (History) ความเป็นที่อยู่อาศัยหรือประเพณี (Habitat) และหัตถกรรมหรืองานฝีมือ (Handicraft) ที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพหุวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในอนาคตได้ อย่างไรก็ตามในการที่จะพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว จำเป็นต้องมีการศึกษาปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง เช่น พื้นฐานทางวัฒนธรรม ศักยภาพการสื่อสารการตลาด การมีส่วนร่วมของชุมชน ทรัพยากรพื้นฐาน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่องศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลบ้านด่าน อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เพื่อจะได้ทราบถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและนำมาเป็นข้อมูลเพื่อพิจารณาในการวางแผนการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวและสร้างรายได้ให้กับชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของท้องถิ่น และความหลากหลายของทุนทางสังคมและวัฒนธรรมจากฐานข้อมูลทางวัฒนธรรม ตำบลบ้านด่าน อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว
2. เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลบ้านด่าน อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

World Tourism Organization ให้ความหมายของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวของบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ การเยี่ยมชมอนุสรณ์สถาน เทศกาล ประเพณี ความเชื่อทางศาสนา เป็นต้น

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2548) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือการท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งๆที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม และสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง ที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคแต่ละสมัย

โดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2548) ได้แบ่งรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่

1. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยวได้ความรู้ มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดี
2. การท่องเที่ยวชมวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and Traditional Tourism) หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นจัดขึ้น ได้รับความเพลิดเพลิน ตื่นตาตื่นใจในสุนทรียะศิลป์เพื่อศึกษาความเชื่อ มีประสบการณ์ใหม่ ๆ โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว
3. การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท (Rural Tourism/ Village Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิตและผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษ มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

นอกจากนี้ลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญอยู่ 9 ประการคือ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา และ เพ็ญศิริ ศรีคำภา, 2557)

1. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี

2. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม
 3. เป็นการท่องเที่ยวที่คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม ต้องดึงดูดนักท่องเที่ยว
 4. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความรู้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และประชาชนในท้องถิ่น
 5. เป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชน ท้องถิ่น มีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ มีการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น
 6. เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นในเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
 7. เป็นการท่องเที่ยวที่เพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว
 8. เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของพื้นที่และความสะอาดของพื้นที่
 9. เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว
- องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. แนวคิดด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน (Community Based Tourism) โดยชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ อาทิ การวางแผน การบริหารจัดการ การดูแลรักษาสภาพแวดล้อม การดำเนินงานและการปฏิบัติการ การนำเสนอสินค้าที่ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และการประเมินผลการดำเนินงาน นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะประสบความสำเร็จและยั่งยืนได้นั้น จะต้องก่อให้เกิดรายได้กับชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนมีความสำคัญอย่างมากต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การมีส่วนร่วมสามารถจำแนกได้ 4 ประเภท (Cohen & Uphoff, 1977) ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision-Making) ประกอบด้วย การริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหารและการร่วมมือ และการเข้าร่วมแรงร่วมใจ
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ซึ่งอาจเป็นประโยชน์ทางวัตถุทางสังคมหรือโดยส่วนตัว
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) คือการมีส่วนร่วมในการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินงาน

3. แนวคิดด้านศักยภาพการท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการหรือ 3As (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2542) ดังนี้

1. สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) เกิดจากสถานที่ท่องเที่ยว เหตุการณ์ หรือกิจกรรมต่าง ๆ
2. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) : คือการมีที่พัก ที่จอดรถ สาธารณูปโภคต่างๆ เพื่อความสะดวกสบายของนักท่องเที่ยว
3. การเข้าถึง (Accessibility) คือระบบการขนส่งที่ทำให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้หลากหลาย เช่น พาหนะ เส้นทาง ผู้ประกอบการขนส่ง เป็นต้น

ในขณะที่ Buharlis (2000) กล่าวว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยวจะประกอบไปด้วย 6 องค์ประกอบหรือ 6As ได้แก่

1. การเข้าถึง คือ การเดินทาง ยานพาหนะ และการคมนาคม

2. สิ่งอำนวยความสะดวก คือ สิ่งที่จะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความสะดวกสบายในการท่องเที่ยว เช่น สถานที่จอดรถ ห้องน้ำ ที่พัก อาหาร เป็นต้น

3. แหล่งท่องเที่ยว คือ ความน่าสนใจหรือความดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว เช่น ประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ประเพณี สถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ เป็นต้น

4. การให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว เช่น โรงพยาบาล ศูนย์ช่วยเหลือนักท่องเที่ยว การสื่อสาร เป็นต้น

5. กิจกรรม เป็นกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดไว้รองรับนักท่องเที่ยวในสถานที่นั้นๆ

6. โปรแกรมการท่องเที่ยวสำเร็จรูป คือ รูปแบบการท่องเที่ยวที่ถูกจัดไว้สำหรับนักท่องเที่ยวโดยผู้ให้บริการการท่องเที่ยวในสถานที่นั้นๆ

ส่วน Dickman (1996) กล่าวว่าสถานที่ท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวควรประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่:

1. สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญที่สุด เนื่องจากเป็นจุดมุ่งหมายหลักที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางมาเยี่ยมชม ณ สถานที่นั้น

2. ความสะดวกในการเดินทาง (Access) ความสามารถในการเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อให้ นักท่องเที่ยวสามารถมีโอกาสเข้ามาสัมผัสกับสิ่งที่ดึงดูด

3. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) คือสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทำให้การเข้าถึงและการเดินทางของนักท่องเที่ยวเป็นไปอย่างสะดวกสบาย

4. การบริการที่พัก (Accommodation) การมีที่พักที่เพียงพอและคุณภาพ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวมี สถานที่พักที่เหมาะสม

5. กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เพื่อเพิ่มความน่าสนใจของการท่องเที่ยวและช่วงเวลาพักผ่อนของนักท่องเที่ยว

4. แนวคิดด้านการประเมินศักยภาพและมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2566) ได้จัดทำคู่มือการตรวจประเมิน มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยระบุว่าองค์ประกอบพื้นฐานสำหรับประเมินมาตรฐาน แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประกอบไปด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

องค์ประกอบที่ 1 ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว

ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว หมายถึงการที่แหล่งท่องเที่ยวมีจุดดึงดูดความสนใจหรือ มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งสามารถสร้างความประทับใจและความพึงพอใจให้แก่ นักท่องเที่ยว เช่น มีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตและภูมิปัญญา มีความงดงามทางศิลปวัฒนธรรม เป็นมรดกทางสังคมของ มนุษย์ ความเป็นเอกลักษณ์ในแต่ละท้องถิ่น รวมทั้งศักยภาพในทางกายภาพและการจัดกิจกรรมด้านการ ท่องเที่ยว ได้แก่ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัยและความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว ก็ เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเยือนแหล่งท่องเที่ยว

สำหรับองค์ประกอบด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรม มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้าน ได้แก่

1. คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย 7 ดัชนีชี้วัด ได้แก่ 1) ความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ 2) ความต่อเนื่องของการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีไทย 3) ความงดงามทาง ศิลปวัฒนธรรม 4) ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง 5) ความเป็นมาทาง

ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้ 6) ความผูกพันต่อท้องถิ่น 7) ความเข้มแข็งในการรักษา
ภาพลักษณ์

2. ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 3 ดัชนีชี้วัด ได้แก่ 1) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 2) ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว 3) ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว

องค์ประกอบที่ 2 ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว

ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว หมายถึง องค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีส่วนช่วยเสริมแหล่งวัฒนธรรมนั้น ๆ ให้มีความสำคัญ มีความเหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยว เช่น แหล่งวัฒนธรรมอาจมีความดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวสูง แต่มีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานทำให้นักท่องเที่ยวไม่นิยมเข้าไปท่องเที่ยว ทำให้ศักยภาพในการจัดการด้านการท่องเที่ยวลดลงไปด้วย

สำหรับศักยภาพในการจัดการด้านการท่องเที่ยว มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้าน ได้แก่

1. ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน
2. ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก

องค์ประกอบที่ 3 การบริหารจัดการ

การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง ความสามารถในการควบคุม ดูแลการดำเนินงานการจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1. ด้านการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ประกอบด้วย การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวและการจัดการด้านการท่องเที่ยว

2. การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก โดยพิจารณาจากการดำเนินงานขององค์กรที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ในการสร้างเสริมจิตสำนึกและการเรียนรู้ในเรื่องคุณค่าของแหล่งวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ ผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่นที่อยู่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยว

3. การจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม พิจารณาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิด การพิจารณาตัดสินใจ การดำเนินการและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชนนั้น ๆ รวมทั้งการกระจายรายได้หรือผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น

สำหรับเกณฑ์การประเมินด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มี 2 ด้านได้แก่

1. การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย 3 ดัชนีชี้วัด ได้แก่ การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว การจัดการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่ และการจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว

2. การจัดการด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 5 ดัชนีชี้วัด ได้แก่ การจัดการด้านการบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว การจัดการด้านการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึก ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยว และชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้นำชุมชน อาสาสมัครหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และชาวบ้านในตำบลบ้านด่าน อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกคือ จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และทราบประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวในตำบลบ้านด่าน จำนวน 20 คน ซึ่งได้มาจากหลักจริยธรรมของขนาดของกลุ่มตัวอย่างงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Allmark et al., 2009) และนำมาสุ่ม

ตัวอย่างโดยไม่อาศัยความน่าจะเป็น (Non-Probability Random Sampling) โดยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth) และใช้ประเด็นคำถามในการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสังเกตสภาพจริงประกอบการสัมภาษณ์ พร้อมแบบบันทึกภาคสนาม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) จัดหมวดหมู่เนื้อหาและนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) เพื่อศึกษาบริบทชุมชน

2. แบบสำรวจข้อมูลความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่น ประวัติความเป็นมา ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน และนำมาวิเคราะห์เนื้อหาและจัดหมวดหมู่ของข้อมูล

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

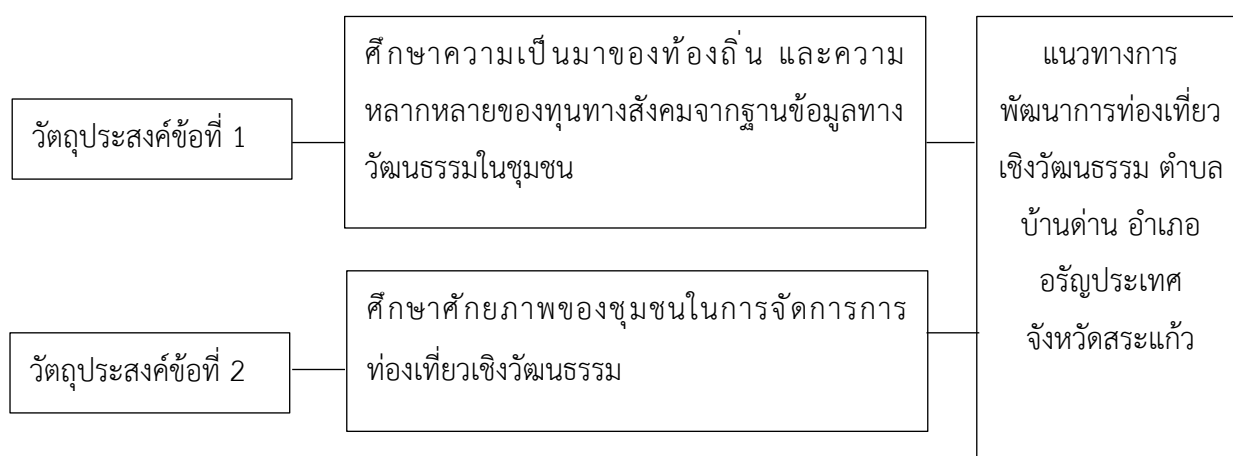
1. แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ได้นำไปปรึกษาและขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน โดยในการพิจารณาความเห็นของผู้เชี่ยวชาญจากการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) หากข้อคำถามมีค่า IOC ตั้งแต่ 0.500-1.00 จะคัดเลือกไว้ ซึ่งข้อคำถามมีค่า IOC ทั้งฉบับ 0.950 ส่วนข้อคำถามที่มีค่า IOC ต่ำกว่า 0.50 จะพิจารณาปรับปรุงหรือไม่นำมาใช้ (Rovinelli & Hambleton, 1977)

2. แบบสำรวจข้อมูลความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่น ประวัติความเป็นมา ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ได้นำไปปรึกษาและขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสำรวจมาทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยการจัดหมวดหมู่เนื้อหา เรียบเรียง สังเคราะห์และรายงานผล

กรอบแนวคิด

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาความเป็นมาของท้องถิ่น และความหลากหลายของทุนทางสังคมจากฐานข้อมูลทางวัฒนธรรมในชุมชน

1. ประวัติศาสตร์ความเป็นมา

ตำบลบ้านด่าน ก่อตั้งสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 คนกลุ่มแรกที่อพยพมาอยู่ คือ หลวงอภัย อภัยพันธ์ โดยได้นำลูก ๆ และญาติมาตั้งถิ่นฐาน โดยตำบลบ้านด่านมีวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมู่ 4 บ้านตุน ที่คนในชุมชนมีการผสมผสานระหว่างไทยและกัมพูชา ซึ่งเริ่มมาจกในปี 2449 ประเทศไทยได้ถูกฝรั่งเศสบังคับให้ยกดินแดนมณฑลบูรพา มีพระตะบอง ศรีโสภณ และเสียมราฐ ให้ฝรั่งเศส เขมรเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส อาณาเขตมณฑลบูรพาที่อยู่ของชนชาติเขมรต้องเป็นของฝรั่งเศส ด้วย เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (ชุ่ม อภัยวงศ์) ผู้สำเร็จราชการมณฑลบูรพาและบริหารต้องอพยพครอบครัวจากพระตะบองผ่านเมืองอรัญประเทศไปอยู่ปราจีนบุรี ขบวนเกวียนที่ตามเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์มีคนกัมพูชามาด้วย เหตุผลการมาคือ ไม่ต้องการเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส คนกัมพูชาเหล่านี้จะเรียกผู้นำว่า เจ้าพระยาเคนทร ได้เดินทางจากพระตะบองมาถึงบริเวณบ้านหนองบัว อรัญประเทศ ได้จอดขอเกวียนจำนวนหนึ่งจึงไม่ได้เดินทางต่อ และตั้งหลักปักฐานที่บริเวณบ้านหนองบัว ต่อมาขยายขยายมาอยู่ที่บ้านตุน โดยยังใช้ภาษาและวัฒนธรรมประเพณีของกัมพูชาดั้งเดิมมาจนถึงปัจจุบัน

2. ลักษณะที่อยู่อาศัย

บ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชาวเขมรบ้านตุน แสดงให้เห็นถึงความสมถะเรียบง่าย มีลักษณะหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้าบ้าน แต่โดยส่วนใหญ่จะเป็นบ้านเดี่ยวใต้ถุนไม่สูงมากนัก ใช้เป็นที่พักผ่อนในเวลากลางวัน

ภาพที่ 2 ลักษณะที่อยู่อาศัยของชาวไทยเชื้อสายเขมรในบ้านตุน

3. ภาษา

ชาวบ้านตุนนิยมใช้ภาษาเขมรในการสื่อสารกัน โดยภาษาเขมรที่ใช้พูดกันในจังหวัดสระแก้วนั้น ไม่แตกต่างจากภาษาเขมรที่ใช้ในการสื่อสารในประเทศกัมพูชามากนัก เช่น “มิน เอื้อย เต” แปลว่า ไม่เป็นไร หรือ “ออร์ กุน เจริญ” แปลว่า ขอบคุณมาก และ จุมเรียบ ชัวร์ โลก แปลว่า สวัสดิ์ศรีขอบคุณ เป็นต้น

4. การแต่งกาย

ผู้ชาย นุ่งโสร่งตาหมากรุก โสร่งไหม แล้วแต่ฐานะและโอกาส สวมเสื้อคอกลมสีขาว ผ่าหน้าติดกระดุม แขนสั้น มีกระเป๋าด้านหน้าบริเวณชายเสื้อ 2 ทั้ง 2 ด้าน โดยชายเสื้อทั้งซ้ายและขวาจะผ่าข้างเล็กน้อย นิยมใช้ผ้าขาวม้าพาดบ่า

ผู้หญิง นุ่งผ้าถุงโสร่งลายดอกไม้ ยาวกรอมเท้า สวมเสื้อคอกลมแขนกระบอก ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายสีชมพูอ่อน เวลาอยู่บ้านจะใส่เสื้อคอกระเช้า ใช้ผ้าโพกศีรษะกันแดดเวลาออกนอกบ้าน

5. อาหาร

ชาวไทยเชื้อสายขมหรณยมบรโภคอาหารท่เกดข้ันจากวตัถุดิบหลักลงท้งถันโดยเฉพาข้าว และปลาน้ำจืด เนืองจากสภาพภูมิประเทศมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ อาทิ แกงเลียง แกงข้าวคั่ว กบยัดไส้ ขนมหุ้ง และขนมกระบูก นอกจากนี้ยังมีการทำขนมพื้นเมืองอันเป็นเอกลักษณ์ที่มีการผสมผสานระหว่างไทยกับขมร ได้แก่ ข้าวต้มสามเหลี่ยม ข้าวต้มใบมะพร้าว ข้าวต้มมัดหุม เป็นต้น

ภาพที่ 3 ข้าวต้มสามเหลี่ยม ข้าวต้มใบมะพร้าว ข้าวต้มมัดหุม

6. ศิลปะการแสดง

อาโย เป็นการละเล่นพื้นบ้านของชาวบ้านตุน คนไทยเชื้อสายขมร โดยอาโยเป็นการแสดงสะท้อนความคิดมุมมองชีวิตอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของผู้คนที่ม่เชื้อสายขมรให้สังคมอื่นได้รู้จัก แต่มีข้อจำกัดทางภาษา ซึ่งภาษาขมรที่ชาวบ้านตุนร้องคือ เพลงครุ เพลงมโหรี เพลงกัตเตรย เพลงหุมโรง เพลงจองใด และยังมี การร่ายรำเพื่อเพิ่มความสุขสนาน

7. สถาปัตยกรรม/ ความเชื่อ/ สิ่งศักดิ์สิทธิ์

วัดสันติธรรม เป็นวัดที่นำเอาศิลปกรรมแบบขมรมาผสมผสานกับศิลปกรรมไทยได้อย่างงดงาม ประติมากรรมในวัดส่วนใหญ่เป็นประติมากรรมเกี่ยวกับเรื่องราวในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ โดยประติมากรรมของวัดแห่งนี้สามารถพบเห็นความเชื่อของชาวขมรได้ทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นกำแพงวัด หอไตร หรือ เเมรุ

ภาพที่ 4 ประติมากรรมภายในวัดสันติธรรม

บ่อประคู้ เป็นบ่อน้ำดื่มสาธารณะประจำบ้านตุน โดยชาวบ้านตุนมีความเชื่อว่าเมื่อสมัย 100 ปีก่อน มีการขุดบ่อขึ้น แต่ก่อนที่จะขุดบ่อนั้น มีพระจุตรุดต์ท่านเดินมาพักใต้ต้นประคู้แห่งนี้ และมีผู้เฒ่า 2 คน เดินผ่านมา ท่านก็ถามพระจุตรุดต์ว่าถ้าจะขุดบ่อตรงนี้จะม้น้ำไหม พระก็บอกว่าเมื่อขุดบ่อ ขุดไปเรื่อยๆ จะเจอ

ปลาไหลเผือก หลังจากนั้นก็ให้ชุดต่อไปจะเจอตาน้ำออกทั้งปี โดยตั้งแต่ชุดบ่อนี้มา บ่อน้ำก็มีน้ำไหลออกมาตลอด ไม่เคยมีน้ำเหือดแห้งเลย

ภาพที่ 5 บ่อประตู่

8. ภูมิปัญญา

ชาวไทยเชื้อสายเขมรในบ้านต้นส่วนใหญ่มีภูมิปัญญาด้านงานหัตถกรรมฝีมือ การทอเสื่อ การเย็บผ้า การถนอมอาหาร การทำนา การปลูกข้าว ภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดง ภูมิปัญญาด้านการจักสานเครื่องมือ ทำมาหากินต่าง ๆ เป็นต้น

ภาพที่ 6 ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านต้น

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สำหรับการวิเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน ผู้วิจัยเก็บข้อมูลผ่านเครื่องมือ 2 ชนิด ประกอบด้วย การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) และการวิเคราะห์ศักยภาพตามหลักองค์ประกอบของการท่องเที่ยว 3As

1. ผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของตำบลบ้านด่าน

ตารางที่ 1 จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของตำบลบ้านด่าน

จุดแข็ง	จุดอ่อน
- ชุมชนมีความสามัคคี ร่วมมือกันภายในหมู่บ้าน เนื่องจากโดยส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติกัน ทำให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เกิดความ ความสามัคคี และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชุมชน - มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง - มีโกดังท้องถิ่นภายในหมู่บ้าน - มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทยกับพหุชา ซึ่งถือเป็นสิ่งที่แตกต่างและมีคุณค่า - มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ และสืบทอดต่อกันมา ทั้งด้านที่อยู่อาศัย อาหาร ภาษา การแต่งกาย ศิลปะการแสดง และประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ	- ไม่มีป้ายบอกทาง - ไม่มีป้ายบอกชื่อสถานที่ท่องเที่ยว - ไม่มีการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนให้บุคคลภายนอกหรือนักท่องเที่ยวได้รับทราบ - ไม่มีสื่อสำหรับประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว เช่น แผ่นพับ โบรชัวร์ เว็บไซต์ เป็นต้น - ไม่มีรถรับส่ง/รถนำเที่ยวภายในหมู่บ้านสำหรับนักท่องเที่ยว - ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานทางการท่องเที่ยว อาทิ ร้านอาหาร เครื่องดื่ม ห้องน้ำ ที่จอดรถ
จุดแข็ง	จุดอ่อน
- มีประวัติศาสตร์ความเป็นมา ความเชื่อ และประเพณีท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ - มีศูนย์วัฒนธรรมชุมชนไทย-กัมพูชา - มีวัดที่มีเอกลักษณ์ของการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทย-กัมพูชา (วัดไทยสามารถ) - มีสินค้าชุมชน ได้แก่ เสื้ออกก ไม้กวาดดอกหญ้า น้ำพริก พรมเช็ดเท้า - มีแหล่งน้ำห้วยพรมโหด และฝายแก้มลิง ซึ่งสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต - มีป่าชุมชนสำหรับรองรับนักท่องเที่ยว - มีศูนย์เรียนรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ - ชุมชนมีความเป็นมิตร มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีใจบริการ - มีโฮมสเตย์ภายในหมู่บ้าน โดยปัจจุบันมีจำนวน 2 หลัง	- ไม่มีการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว - คนในชุมชนไม่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว รวมทั้งไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน - ขาดงบประมาณในการซื้ออุปกรณ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อาทิ รถจักรยาน เป็นต้น - ขาดงบประมาณในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว - คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ทำให้ไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ
โอกาส	อุปสรรค
- การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์หรือพหุวัฒนธรรมระหว่างตำบล เพื่อพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวในอนาคต - การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์หรือพหุวัฒนธรรมระหว่างตำบล เพื่อพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวในอนาคต	- การไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐต่างๆ - ไม่มีรถโดยสารสาธารณะหรือรถโดยสารประจำทางที่จะนำนักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวในตำบล - การเดินทางเข้าไปในหมู่บ้านค่อนข้างลำบาก เนื่องจากถนนค่อนข้างแคบ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

โอกาส	อุปสรรค
- การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์หรือพหุวัฒนธรรมระหว่างตำบล เพื่อพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวในอนาคต - การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์หรือพหุวัฒนธรรมระหว่างตำบล เพื่อพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวในอนาคต - นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของรัฐบาล - กระแสค่านิยมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อศึกษาวิถีชีวิตของคนในชุมชนมีมากขึ้น - มีหน่วยงานภายนอกเข้ามาศึกษาดูงานเรื่องการจัดการท่องเที่ยวและโฮมสเตย์ ซึ่งเป็นโอกาสที่จะเกิดการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยว - มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวด้วยตนเอง ซึ่งเป็นโอกาสที่จะทำให้แหล่งท่องเที่ยวเป็นที่รู้จักเพิ่มมากขึ้น	- การไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐต่างๆ - ไม่มีรถโดยสารสาธารณะหรือรถโดยสารประจำทางที่จะนำนักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวในตำบล - การเดินทางเข้าไปในหมู่บ้านค่อนข้างลำบากเนื่องจากถนนค่อนข้างแคบ - มีข้อจำกัดในเรื่องจุดจอดรถ เนื่องจากหากเป็นรถทัวร์ จะไม่สามารถนำเข้าไปในหมู่บ้านได้ - การไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐต่างๆ - ไม่มีรถโดยสารสาธารณะหรือรถโดยสารประจำทางที่จะนำนักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวในตำบล - การเดินทางเข้าไปในหมู่บ้านค่อนข้างลำบากเนื่องจากถนนค่อนข้างแคบ - มีข้อจำกัดในเรื่องจุดจอดรถ เนื่องจากหากเป็นรถทัวร์ จะไม่สามารถนำเข้าไปในหมู่บ้านได้

2. ผลการวิเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยวตามหลักขององค์ประกอบการท่องเที่ยว 3As

ตำบลบ้านด่าน อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว

ตำบลบ้านด่าน เป็นชุมชนที่มีเชื้อสายชาวไทยกัมพูชา ซึ่งมีเอกลักษณ์และมีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมและแตกต่างจากที่อื่น นิยมสื่อสารกันด้วยภาษาเขมรมากกว่าภาษาไทย ซึ่งถือเป็นจุดเด่นที่นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสและเรียนรู้วัฒนธรรมด้านภาษาเมื่อเดินทางไปท่องเที่ยวที่นี่ นอกจากนี้ยังมีเรื่องของ การแต่งกายของชุมชนที่แตกต่างจากทั่ว ๆ ไป โดยผู้หญิง จะนุ่งผ้าถุงใส่เสื้อลายดอกไม้ ยาวรอมเท้า สวมเสื้อคอกลมแขนกระบอก ส่วนผู้ชายจะนุ่งใส่เสื้อตาหมากรุก สวมเสื้อคอกลมสีขาว ผ่าหน้าติดกระดุม นอกจากนี้ยังมี สิ่งที่แตกต่างกันเอกลักษณ์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ อาหาร โดยอาหารพื้นถิ่นของชาวไทยเชื้อสายกัมพูชา คือ ข้าวต้มมัดหมู ซึ่งมีรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์และไม่สามารถหาซื้อได้ทั่วไป รวมทั้งมีสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า และเป็นศิลปะที่มีการผสมผสานระหว่างไทยกับเขมร นั่นก็คือคือ วัดสันติธรรม ประติมากรรมในวัดส่วนใหญ่ เป็นประติมากรรมเกี่ยวกับเรื่องราวในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ และเป็นเรื่องราวความเชื่อของชาวเขมร ซึ่งสามารถเห็นได้จากทั้งกำแพงวัด หอไตร หรือเมรุ เป็นต้น โดยวัดแห่งนี้มีความสะอาดตาแก่ผู้พบเห็น เนื่องจากกำแพงวัดมีรูปปั้นและศิลปะแบบขอม ซึ่งแตกต่างจากวัดอื่น ๆ และสามารถดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีบ่อประดู่ ซึ่งเป็นบ่อน้ำโบราณของชาวบ้านต้น ตำบลบ้านด่าน ที่ถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญและมีศักยภาพ นอกจากนี้ตำบลบ้านด่านยังมีศิลปะการแสดงและการรำรำที่มีคุณค่าและถือว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญและหาได้ยากก็คือ การแสดงอาโย ซึ่งเป็นการละเล่นดนตรีพื้นบ้าน และ

เครื่องดนตรีก็จะมีลักษณะเฉพาะตัว โดยเพลงที่นิยมขับร้องคือ เพลงครุ เพลงมโหรี เพลงกัตเตรย เพลงหมู่โรง เพลงจองใด ซึ่งจะขับร้องโดยใช้ภาษาเขมรเท่านั้น ส่วนการรำรำ เป็นการรำรำแบบศิลปะเขมร เพื่อเพิ่มความสนุกสนานและประกอบการแสดงดนตรีอาโย ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถือว่าเป็นสิ่งดึงดูดใจที่มีศักยภาพเนื่องจากมีความแตกต่าง หาได้ยากและไม่สามารถหาชมได้จากที่อื่น

นอกจากนี้คนในชุมชนยังมีความเข้มแข็ง มีการรวมกลุ่มกันเพื่อรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาวไทยเขมร โดยจะเห็นได้จากการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมไทยกัมพูชาภายในหมู่บ้าน ซึ่งประกอบไปด้วยกิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมไทยกัมพูชา ทั้งด้านภาษา ศิลปะการแสดง อาหาร ภูมิปัญญา เช่น การทอเสื่อ เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถือว่าเป็นจุดเด่นและจุดขายทางการท่องเที่ยวของชุมชน รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐต่างๆ ได้ให้การสนับสนุนและส่งเสริมอัตลักษณ์ต่างๆเหล่านี้ ผ่านการสนับสนุนงบประมาณ หรือการจัดกิจกรรมการประกวดเทศกาลอาหาร 5 ชาติพันธุ์ในทุกๆปี เพื่อดำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ ความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งเพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชนให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้ และนำมาซึ่งการพัฒนาต่อยอดทางการท่องเที่ยวต่อไป

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

ตำบลบ้านด่าน มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่พร้อมสำหรับรองรับนักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นร้านอาหาร เครื่องดื่ม ห้องน้ำ ป้ายข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว สื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว หรือที่พัก ซึ่งเห็นได้จากจำนวนโฮมสเตย์ในหมู่บ้าน โดยปัจจุบันมีจำนวน 2 หลังคาเรือนที่อยู่ระหว่างการดำเนินการขอต่อใบอนุญาต และกำลังดำเนินการขอรับการประเมินโฮมสเตย์เพิ่มอีกจำนวน 5 หลังคาเรือน ซึ่งถือว่ามีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวในระดับสูง นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมไทยกัมพูชา เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าตำบลบ้านด่านจะมีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกที่ค่อนข้างดี แต่อาจจะไม่เพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคตหากนักท่องเที่ยวมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น

ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

เส้นทางการสัญจรภายในบริเวณตำบลบ้านด่าน พบว่าค่อนข้างแคบและยังไม่มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว เนื่องจากเส้นทางบางส่วนอยู่ระหว่างการปรับปรุงพัฒนาและบางเส้นทางยังไม่พร้อมสำหรับการสัญจร รวมทั้งมีความซับซ้อนของเส้นทาง นอกจากนี้ยังไม่มีป้ายบอกทางเพื่อเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งไม่มีรถโดยสารประจำทางหรือรถสำหรับรับส่งนักท่องเที่ยวที่ต้องการเดินทางมาท่องเที่ยว

ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวค่อนข้างดี ไม่ว่าจะเป็นด้านการวางแผน การรับรู้ผลประโยชน์ ด้านการดำเนินงานและปฏิบัติการ และด้านการติดตามและประเมินผล โดยเห็นได้จากการรวมกลุ่มของชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ อาทิ การจัดทำสินค้าชุมชน รวมถึงหน่วยงานจากภาครัฐ ที่เข้ามามีส่วนร่วม มีความพยายามจัดทำแหล่งให้ความรู้เกี่ยวกับสินค้า การบริการ หรือการจัดการท่องเที่ยวในอนาคต

อภิปรายผล

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 เพื่อศึกษาความเป็นมาของท้องถิ่น และความหลากหลายของทุนทางสังคมจากฐานข้อมูลทางวัฒนธรรมในชุมชน

ตำบลบ้านด่านมีความหลากหลายของทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมค่อนข้างสูง และมีความเป็นเอกลักษณ์ มีความแตกต่างที่โดดเด่นซึ่งเกิดจากการผสมผสานระหว่างกัมพูชาและไทย ไม่ว่าจะเป็นในด้านของลักษณะที่อยู่อาศัย ด้านการใช้ภาษาซึ่งยังคงนิยมใช้ภาษาเขมรในการสื่อสารระหว่างกันภายในหมู่บ้าน การแต่งกายซึ่งยังคงความเป็นเอกลักษณ์และสามารถพบเห็นได้จากการแต่งกายของผู้สูงอายุในชุมชน นอกจากนี้ยังมี

ประเพณีพิธีกรรมสำคัญที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ประเพณีไหว้ศาลตาปู่ ประเพณีแซนโถงนา (การทำบุญสารทไทย) ประเพณีทำบุญกลางบ้าน รวมทั้งในเรื่องของอาหาร เช่น ข้าวต้มสามเหลี่ยม ข้าวต้มใบมะพร้าว ข้าวต้มมัดหมู หรือศิลปะการแสดง ได้แก่ การแสดงอาโย ซึ่งเป็นการละเล่นพื้นบ้านและสะท้อนความคิดมุมมองชีวิตอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของผู้คนที่มีเชื้อสายเขมรให้สังคมอื่นได้รู้จัก มีการใช้ภาษาเขมรในการขับร้องเพลง และยังมีการร่ายรำเพื่อเพิ่มความสนุกสนาน รวมทั้งยังมีสถาปัตยกรรม/ ความเชื่อ/ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ วัดสันติธรรม ซึ่งเป็นวัดที่มีการผสมผสานศิลปกรรมแบบเขมรกับศิลปกรรมแบบไทยได้อย่างงดงาม หรือบ่อประดู่ ซึ่งมีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจและน้ำไม่เคยเหือดแห้ง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของญญารัตน์ แก้วกมล, นิติคุณ ท้าวทอง, สุปวีณ์ รสรัตน์, อนุศิษฐ์ เพชรเชนทร์, อมรรัตน์ รัตนสุภา และจันทร์ศรี ภูติอริยวัฒน์ (2565) เรื่องการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน พบว่าทุนทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน โดยหากสามารถพัฒนาและสนับสนุนให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากทุนทางวัฒนธรรมได้อย่างเต็มที่ ก็จะนำมาซึ่งการสร้างสรรคคุณค่าและมูลค่าเพิ่มต่อเศรษฐกิจและสังคม อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืนต่อไป และสอดคล้องกับงานวิจัยของเรณู เหมือนจันทร์เชย (2558) เรื่องทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาภูมิทัศน์ไทยทรงดำในจังหวัดนครปฐม พบว่าทุนทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชุมชนหากมีการพัฒนาอย่างเหมาะสม

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ตำบลบ้านด่าน มีศักยภาพการท่องเที่ยวด้านสิ่งดึงดูดใจในเรื่องของวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ในระดับสูง เนื่องจากมีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทย-กัมพูชา และมีวิถีชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะตัว เช่น การแต่งกาย อาหาร ส่วนด้านศิลปะการแสดงนั้น ตำบลมีศิลปะการแสดงและการร่ายรำที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญและหาได้ยากก็คือ การแสดงอาโย นอกจากนี้ยังมีบ่อประดู่และศาลตาปู่ ซึ่งถือว่าเป็นคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อของชุมชน รวมทั้งยังมีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ คือ ประเพณีแซนโถงนาซึ่งเป็นจัดกิจกรรมที่จัดอย่างต่อเนื่องในทุกปี ส่วนศักยภาพการท่องเที่ยวด้านสิ่งอำนวยความสะดวกนั้น สำหรับตำบลบ้านด่านถือว่ามีศักยภาพในระดับดี เนื่องจากมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่พร้อมสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นร้านอาหาร เครื่องดื่ม ห้องน้ำ ป้ายข้อมูล สื่อประชาสัมพันธ์ หรือที่พัก โดยมีการจัดตั้งโฮมสเตย์ภายในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมชุมชนไทย-กัมพูชา เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมกัมพูชาสำหรับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน อย่างไรก็ตามในส่วนของคุณภาพด้านการเข้าถึงนั้นอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากเส้นทางการสัญจรภายในบริเวณตำบลบ้านด่านค่อนข้างแคบและยังไม่มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว เนื่องจากเส้นทางบางส่วนอยู่ระหว่างการปรับปรุงพัฒนาและบางเส้นทางยังไม่พร้อมสำหรับการสัญจร รวมทั้งยังมีความซับซ้อนของเส้นทาง ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Dickman (1996) อธิบายว่าองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวประกอบด้วย 5A ได้แก่ ที่พัก (Accommodation) การคมนาคม (Accessibility) สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) และกิจกรรมทางการท่องเที่ยว (Activity) เพราะเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดการกลับมาเที่ยวอีกครั้งในอนาคต และสอดคล้องกับงานวิจัยของวิจิตรา บุญแล, เสรี วงษ์มณฑา, ขวลิษฐ์ ณ ถลาง และกาญจนา พงศ์พนรัตน์ (2564) พบว่าในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น จะต้องประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ด้านแหล่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านกิจกรรม ด้านที่พัก และด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนตำบลบ้านด่านนั้น ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวค่อนข้างดี ไม่ว่าจะเป็นด้านการวางแผน การรับรู้ผลประโยชน์ ด้านการดำเนินงานและปฏิบัติการ และด้านการติดตามและประเมินผล โดยเห็นได้จากการมีกิจกรรมกลุ่มของชุมชนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ การจัดทำสินค้าชุมชน รวมถึงหน่วยงานจากภาครัฐ ที่เข้ามามีส่วนร่วม มีความพยายามจัดทำแหล่งให้ความรู้เกี่ยวกับสินค้า การบริการ หรือการจัดการท่องเที่ยวในอนาคต

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลบ้านด่าน อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

1. ภาครัฐและผู้นำชุมชนควรให้การสนับสนุนชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น การจัดงานประเพณีประจำปี หรือการจัดเทศกาลท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระหว่างตำบล
2. ควรมีการสร้างความร่วมมือระหว่างบริษัททัวร์และตำบลบ้านด่าน เพื่อให้บริษัททัวร์นำนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยว เนื่องจากตำบลบ้านด่านมีศูนย์วัฒนธรรมชุมชนและมีการละเล่น การร้องเพลง เครื่องดนตรี การแต่งกายและอาหารการกินที่เป็นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทย-ไทยญ้อ ดังนั้นหากส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือ จะทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยว เกิดการรับรู้ของนักท่องเที่ยวและเกิดการบอกต่อระหว่างนักท่องเที่ยว
3. ควรมีการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวระหว่างตำบลในอำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เนื่องจากพบว่าอำเภอรัญประเทศมีความหลากหลายของพหุวัฒนธรรมในแต่ละตำบล เช่น ตำบลบ้านด่าน เป็นวัฒนธรรมไทย-ไทยญ้อ เทศบาลเมืองอัญประเทศ เป็นวัฒนธรรมผสมผสานระหว่างไทย-จีน-เวียดนาม ส่วนตำบลหันทราย มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทย-กัมพูชา รวมทั้งวิถีชีวิตชุมชนก็ยังคงความดั้งเดิม และเป็นวัฒนธรรมผสมผสาน ดังนั้นหากสามารถเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวระหว่างตำบล ก็จะทำให้เกิดโปรแกรมการท่องเที่ยวที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ในอนาคต
4. ส่งเสริมการจัดตั้งโฮมสเตย์ในชุมชนเพื่อให้เกิดการผสมผสานระหว่างการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป

ข้อจำกัดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลบ้านด่าน อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

1. เนื่องจากผู้นำชุมชนและชาวบ้านที่ทราบข้อมูลประวัติความเป็นมาของประเพณี วัฒนธรรมที่สำคัญของตำบลบ้านด่าน ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และไม่มีการสืบทอดสู่เยาวชนรุ่นหลัง เนื่องจากเยาวชนมีการอพยพถิ่นฐานและย้ายไปทำงานในเมืองใหญ่ ทำให้เกิดปัญหาในการสืบทอดข้อมูลต่อไป
2. ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐทั้งในเรื่องของงบประมาณ การพัฒนาพื้นที่เพื่อให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
3. ไม่มีศูนย์เชื่อมโยงระหว่างคนในชุมชนในการจัดกิจกรรมหรืออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้งาน

1. ควรมีการทำความเข้าใจ และอบรมให้ความรู้กับชุมชนเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวและประโยชน์จากการท่องเที่ยว เนื่องจากพบว่าชุมชนมีศักยภาพสูงในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว แต่ไม่ทราบถึงวิธีการลงมือปฏิบัติจริง เช่น การอบรมเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว การทำการตลาดท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดลูกค้า เป็นต้น

2. ชุมชนมีความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่ชัดเจน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้ชุมชนสามารถดึงอัตลักษณ์ออกมาใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรมและชัดเจนมากขึ้น เช่น การจัดกิจกรรมประเพณีประจำปีและเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม หรือการจัดกิจกรรมสืบสานความเป็นพหุวัฒนธรรมระหว่างตำบล เช่น ร้านค้าขายสินค้าพื้นถิ่น อาหารท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งจะทำให้เกิดการดึงดูดนักท่องเที่ยว ชุมชนเกิดรายได้และเกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีในชุมชนให้คงอยู่สืบต่อไป

3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากชุมชนมีศักยภาพด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับสูง ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพหุวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในอนาคตได้

4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาหรือปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว อาทิ ที่จอดรถ ห้องน้ำ ที่พัก รวมทั้งเส้นทางการสัญจร เพื่อให้สามารถเดินทางได้สะดวก และเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงพหุวัฒนธรรมในอำเภอรัฐประเท จังหวัดสระแก้วเพิ่มเติม เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือเส้นทางการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2566). *คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม*. สืบค้นจาก <https://www.dot.go.th/ebooks/ebooks-group/3>
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2548). *โครงการศึกษาและกำหนดดัชนีชี้วัดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2565). *สรุปสถานการณ์พักแรม จำนวนผู้เยี่ยมชม และรายได้จากผู้เยี่ยมชมเดือนธันวาคม 2565*. สืบค้นจาก <https://www.mots.go.th/news/category/657>
- กัญญารัตน์ แก้วกมล, นิตติคุณ ท้าวทอง, สุปวีณ์ รสรัตน์, อนุศิษฐ์ เพชรเชนทร์, อมรรัตน์ รัตนสุภา และ จันทรีศรี ภูตอริยวัฒน์. (2565). การใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. *วารสารวิชาการสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 11(1), 75-91.
- จังหวัดสระแก้ว. (2563). *แผนพัฒนาจังหวัดสระแก้ว พ.ศ. 2561-2565*. สืบค้นจาก https://www.sakaeo.go.th/websakaeo/files/com_news/2018-12_6689a1ca80538d5.pdf
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2543). *อุตสาหกรรมท่องเที่ยว*. (พิมพ์ครั้งที่ 2.) เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา และเพ็ญศิริ ศรีคำภา. (2557). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน = Sustainable tourism development*. (พิมพ์ครั้งที่ 2.) นนทบุรี: ธรรมสาร.
- ผู้จัดการออนไลน์. (2564). *จ่อชง ขยายพื้นที่ "เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ" เพิ่มมากกว่า 7 หมื่นไร่ ใน 4 ตำบล 2 อำเภอ จ.หนองคาย-สระแก้ว*. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/politics/detail/9640000104097>

- พจณี อรรถโรจน์ภิญโญ. (2558). “สระแก้ว : อนาคตหลังเขตเศรษฐกิจพิเศษ” กระทรวงพาณิชย์. เอกสาร
สัมมนา กระทรวงพาณิชย์ 26 มีนาคม 2558. ณ โรงแรมอินโดไชน่า อ.อรัญประเทศ จ.สระแก้ว.
- เรณู เหมือนจันทร์เชย. (2558). ทุณวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาภูมิชาติพันธุ์ไทยทรงดำในจังหวัดนครปฐม
*Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และ
ศิลปะ*, 8(2), 231-247.
- วิจิตรา บุญแล, เสรี วงษ์มณฑา, ขวลิ้ง ณ ถลาง และกาญจน์นภา พงศ์พนรัตน์. (2564). การศึกษาศักยภาพ
องค์ประกอบของทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดจันทบุรี. *วารสารสมาคมนักวิจัย*,
26(1), 46-56.
- Allmark, P., Boote, J., Chambers, E., & Clarke, A. (2009). Ethical Issues in the Use of In-Depth
Interviews: Literature Review and Discussion. *Research Ethics*, 5(2), 48-54.
- Buhalis, D. (2000). Marketing the competitive destination in the future. *Tourism Management*,
21(1), 97-116.
- Cohen, J. & Uphoff, N. (1977). *Rural Development Participation: Concepts and Measures for
Project Design, Implementation and Evaluation*. Cornell University, Ithaka.
- Dickman, S. (1996). *Tourism: An Introductory Text*. Sydney: Hodder Education.
- Rovinelli, R.J. & Hambleton, R.K. (1977). On the Use of Content Specialists in the Assessment
of Criterion-Referenced Test Item Validity. *Tijdschrift Voor Onderwijs Research*, 2, 49-60.